

Posudek oponenta habilitační práce

Masarykova univerzita	
Fakulta	Pedagogická
Obor řízení	Pedagogika
Uchazeč	PhDr. Jitka LORENZOVÁ, Ph.D.
Pracoviště uchazeče	Katedra pedagogiky Filozofické fakulty UK v Praze
Habilitační práce (název)	<i>Sociální pedagogika – věda, praxe, profese. K problému utváření oborové a profesní identity sociální pedagogiky</i>
Oponent	prof. PhDr. Jolana HRONCOVÁ, Ph.D.,
Pracoviště oponenta	Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty UMB v Banské Bystrici

a) Aktuálnost' témy

Habilitačná práca PhDr. J. Lorenzovej, Ph.D. pod názvom *Sociální pedagogika – věda, praxe, profese. K problému utváření oborové a profesní identity sociální pedagogiky* rieši aktuálnu problematiku pomerne novej pedagogickej disciplíny - sociálnej pedagogiky, ktorá nielen v Českej republike, ale ani na Slovensku nie je ani v súčasnosti dostatočne rozpracovaná. Ide o pomerne mladú pedagogickú disciplínu, história ktorej, ale aj jej rozpracovanie v teoreticko-metodickej i metodologickej rovine, značne zaostáva za európskou sociálnou pedagogikou, napr. nemeckou, poľskou a severskou sociálnou pedagogikou, kde sa začala rozvíjať omnoho skôr. Tému habilitačnej práce považujem za vysoko aktuálnu a užitočnú z hľadiska teórie i praxe sociálnej pedagogiky, pretože v období dnešnej „tekutej modernity“ a globalizácie spoločnosti, narastajúcej diverzifikácie života a pluralizácie hodnôt, zdôrazňovanie „vedomostnej spoločnosti“ čím ďalej, tým viac oslabuje výchovná funkcia rodiny a školy, čo má za následok nárast rizikového správania u detí a mládeže. Sociálna pedagogika ako „terciárna výchovná inštitúcia“ vznikla a rozvíjala sa najmä so zameraním na riešenie problémov modernej spoločnosti, osobitne u detí a mládeže, pri ktorých rodina a škola nedostatočne plnili svoje funkcie.

b) Prístup k riešeniu

Habilitačná práca je spracovaná na úrovni teoretickej analýzy problematiky a habilitantka ju rozčlenila do piatich ďalej členených kapitol, zameranie ktorých je adekvátne riešenej téme, až na niektoré podkapitoly IV. a V. kapitoly. Kapitola č. IV. v značnej miere presahuje rámec sociálnej pedagogiky najmä v problematike komunitných škôl v zahraničí a Českej republike, čo patrí viac do komparatívnej než sociálnej pedagogiky. Kapitola č. V, pod názvom „*Dětsví a mládí v nárocích socializace*“ tiež patrí viac do problematiky sociológie detstva, než do sociálnej pedagogiky.

Autorka sa v habilitačnej práci zamerala na vybrané okruhy sociálnej pedagogiky, pričom si kladie za cieľ *objasnenie jej odborovej a profesijnej identity*. Z hľadiska tohto cieľa si v úvode kladie nasledujúce otázky:

- Aké teoretické výkladové koncepty sa vytvorili na základe vývoja sociálno-pedagogického myslenia?
- Aký je epistemologický status sociálnej pedagogiky?

- Aký je vzťah sociálnej pedagogiky a sociálnej práce ako dvoch blízkych disciplín?
- Aké sú typické oblasti sociálno-pedagogickej praxe a aké profesie možno chápať ako sociálno-pedagogické?
- Aké sú možnosti uplatnenia sociálnej pedagogiky v škole?
- Čo možno povedať o poňatí detstva a socializácie ako východiskových kategórií sociálnej pedagogiky?

c) Použitá metodológia

Pri spracovaní habilitačnej práce využila autorka prevažne metódy teoretickej analýzy a obsahovú analýzu dokumentov oficiálnej povahy i odborných knižných i časopiseckých zdrojov. Okrajovo, v rámci analýzy definičných výmerov, využila tiež *otvorené kódovanie ako analytický postup zakotvenej teórie* a na niektorých miestach bol uplatnený aj historický prístup. Zvolenú problematiku spracúva na základe interdisciplinárneho prístupu v tom zmysle, aby poznatky iných vied prispievali k vyjasneniu stanovísk sociálnej pedagogiky.

d) Kvalita a správnosť dosiahnutých výsledkov

Ako už bolo uvedené vyššie, vybrane problémy sociálnej pedagogiky spracované iba na úrovni teoretickej analýzy problematiky s využitím nadštandardného počtu knižných, internetových, legislatívnych a časopiseckých zdrojov. Autorka ich spolu uviedla až 517, pričom anglických je 150, nemeckých 74. Ostatné zdroje sú české, poľské, slovenské, ruské, španielske a francúzske. S takýmto počtom použitých zdrojov, najmä cudzojazyčných, sa ako oponentka stretávam zriedka, hodnotím to pozitívne. Svedčí to o dobrej znalosti cudzích jazykov habilitantky, čo je v súčasnosti nevyhnutnou výbavou vysokoškolského učiteľa.

K prínosom habilitačnej práce možno nesporne zaradiť sprostredkovanie súčasného stavu, ale aj vývoja sociálnej pedagogiky v teórii a praxi vo viacerých európskych štátoch (Nemecko, Poľsko, Španielsko, Dánsko, Švédsko, Fínsko, Rusko, Veľká Británia, Česko, Slovensko) a tiež v krajinách Latinskej Ameriky a okrajovo v USA. V tomto zmysle je zameraná kapitola č. I, pod názvom „*Ke konceptu sociální pedagogiky*“. Habilitantka v nej približuje mnoho často protichodných teoretických koncepcií ale i praktického zamerania sociálno-pedagogických aktivít. Aj keď je táto kapitola informačne bohatá a presýtená rôznymi prístupmi k vymedzeniu sociálnej pedagogiky, na škodu veci autorka bližšie nezaujíma hlbšie stanovisko k tomu, prečo sa sociálna pedagogika od svojho vzniku značne diferencovala na rôzne teoretické a praktické prístupy. V tomto smere nesporne jednou z príčin bol aj široký záber sociálnej pedagogiky na mnoho sociálno-výchovných problémov v spoločnosti, ktoré chcela riešiť, čo je typické od 19. storočia až po súčasnosť, ale prispelo k tomu nesporne aj nejednoznačné vymedzovanie pojmu „sociálny“, ktorý sa v názve sociálnej pedagogiky nachádza. Habilitantka v rámci širokého názorového pluralizmu, v rámci vývoja sociálnej pedagogiky od jej vzniku po súčasnosť nevymedzila ani základné priority, ktorým sociálna pedagogika takmer v každej krajine venovala značnú pozornosť. K týmto problémom nesporne patrila prevencia sociálno-patologických javov a osobitná pozornosť marginalizovaným skupinám detí a mládeže, ktoré boli ohrozené zo strany spoločnosti, najmä v dôsledku zlyhávania rodiny a školy. K názoru autorky, že v Českej republike chýba zachytenie historického vývoja sociálnej pedagogiky (str. 13) podotýkam, že viaceré štúdie v tomto smere napísal napr. prof. B. Kraus a v spolupráci so slovenskými predstaviteľmi sociálnej pedagogiky publikáciu monografického charakteru (Hroncová J. – Kraus B. a kol. :

K dejinám sociálnej pedagogiky v Európe), ktorá vyšla na PF UJEP v Plzni v r. 2008 a je preto dostupná aj v Českej republike. Problematike vývoja, ale aj precízácii predmetu a zamerania sociálnej pedagogiky v Európe, osobitne v ČR a v SR venovali každoročne pozornosť aj konferencie SOCIALIA a konferencie pod názvom *Sociálna pedagogika v Európe*, ktoré organizovalo IMS Brno. V rámci nich dochádzalo k výmene poznatkov a skúseností z rozvoja sociálnej pedagogiky v strednej Európe, čo prispelo nielen k zblížovaniu stanovísk, ale aj vzájomnej komparácii stavu sociálnej pedagogiky v stredoeurópskych krajinách. Škoda, že habilitantka nevyužila pri spracovaní habilitačnej práce aj publikované materiály z týchto podujatí a nezaujala k nim bližšie stanovisko vo vzťahu k riešenej téme, najmä pokiaľ išlo o Českú republiku, Slovensko a Poľsko. Podotýkam, že silné pracovisko sociálnej pedagogiky na Slovensku je na Pedagogickej fakulte UMB v Banskej Bystrici známe ako „*Banskobystrická škola sociálnej pedagogiky*“, kde vyšlo mnoho prác, zameraných na históriu a súčasnosť sociálnej pedagogiky, profesiu sociálneho pedagóga v škole a iné problémy sociálnej pedagogiky, ktoré zrejme habilitantka nepozná, pretože využila iba niektoré staršie práce slovenských autoriek.

V kapitole č. II pod názvom „*Epistemologické a medzioborové otázky sociálnej pedagogiky*“ autorka analyzuje vzťah teórie a praxe, vzťah sociálnej pedagogiky a sociálnej práce, postavenie sociálnej pedagogiky ako vedy a iné problémy. Aj táto kapitola prináša zaujímavé informácie o riešení týchto problémov v zahraničí, ale viac menej má opisný charakter bez hlbšieho stanoviska autorky k analyzovaným problémom. Je sociálna pedagogika v súčasnosti v podmienkach Českej republiky už vedou, alebo pedagogickou disciplínou? Čo patrí k jej prioritám v súčasnosti?

V kapitole č. III „*Sociální pedagogika v profesní praxi*“ prináša habilitantka informácie o sociálno-pedagogických profesiách v Európe i v Latinskej Amerike, hoci v anglicky hovoriacich krajinách ide viac o sociálnu prácu, nie o sociálnu pedagogiku od ktorej sa vždy dištancovala. Pozitívne hodnotím, že v tejto kapitole venuje značnú pozornosť profesnému uplatneniu sociálnych pedagógov v Českej republike a tiež prehľad o vzdelávateľoch sociálnych pedagógov, profesných modeloch a ich veľkej diverzifikácii. Podotýkam, že medzi prvých sociálnych pedagógov, ktorí sa zaoberali profesným modelom sociálneho pedagóga patril aj prof. Kraus, ktorý v r. 1999 v plenárnom vystúpení na konferencii „*Súčasný stav sociálnej pedagogiky na Slovensku*“ priblížil pomerne výstižne profil, funkcie a kompetencie sociálneho pedagóga, čím položil základnú orientáciu pre budúce profilovanie u nás neznámej profesie. Nakoľko v teoretickej rovine neexistuje v tomto smere jednotný náhľad, bolo by bývalo vhodné, keby habilitantka vyjadrila vlastné stanovisko na túto profesiu v spoločnosti. Ešte väčší priestor by bol vhodný k tomu v kapitole č. IV pod názvom „*Sociální pedagogika a škola*“ najmä v krajinách, kde v škole sociálny pedagóg pôsobí. Aj keď komunitné školy v anglicky hovoriacich krajinách (USA, Veľká Británia) možno považovať za sociálno-pedagogické inštitúcie, nemožno ich zaradiť k inštitúciám, v rámci ktorých pôsobí sociálna pedagogika, pretože v nich dominuje sociálna práca. V podkapitole (nečíslovanej) pod názvom „*Školní sociální pedagogika*“ by bolo vhodné keby bola väčšia pozornosť venovaná tým krajinám, kde sociálny pedagóg v škole je legislatívne ukotvený a aj skutočne pôsobí, vrátane Slovenska. Vo vybraných krajinách by bolo možné realizovať aj empirický výskum zameraný na uplatnenie sociálnych pedagógov v škole a uskutočniť komparáciu špecifik ich pôsobenia a kompetencií. Školská sociálno-výchovná práca na Slovensku je v súčasnosti už teoreticko-metodicky pomerne dobre rozpracovaná vo viacerých knižných zdrojoch. Niektoré sú aj voľne prístupné v elektronickej verzii (napr. Metodická príručka pre sociálnych pedagógov a koordinátorov prevencie pod názvom „*Preventívna sociálnovýchovná činnosť v škole*“

z roku 2013, ale aj monografia „*Sociální pedagog v škole v teoretické reflexii a praxi*“ (2015). V práci nie je o nich ani zmienka. V tejto súvislosti chcem upozorniť aj na značnú terminologickú nejasnosť pri vymedzovaní sociálnej pedagogiky ako vedy a profesie. Sociálna pedagogika je veda, resp. pedagogická disciplína, ale nemožno ju považovať za profesiu. Profesiou, ktorá vychádza zo sociálnej pedagogiky je sociálny pedagóg. Preto aj v názve, ale aj v texte habilitačnej práce mala byť táto skutočnosť diferencovaná.

Kapitola č. V pod názvom „*Dětství a mládí v nárocích socializace*“ podľa môjho názoru presahuje rámec sociálnej pedagogiky a patrí do problematiky sociológie detstva a sociológie mládeže ako sociologických disciplín. Vzhľadom na veľký rozsah práce (369 strán) nebolo potrebné túto kapitolu do habilitačnej práce ani zaradiť, hoci je informačne zaujímavá. Redukcia viacerých podkapitol nielen v kapitole č. V. aj v iných kapitolách, ktoré nepatria do sociálnej pedagogiky, resp. iba okrajovo, a väčší akcent na ťažiskové problémy, aj metodologického charakteru, by zvýšili výpovednú hodnotu habilitačnej práce.

e) Pôvodnosť dosiahnutých výsledkov

Vzhľadom ku skutočnosti, že habilitačná práca je spracovaná iba na úrovni teoretickej analýzy problematiky a empirický výskum absentuje, pôvodnosť dosiahnutých výsledkov je možné hľadať najmä v záverečnej časti práce, kde autorka na základe analyzovaných koncepcií teórie a praxe sociálnej pedagogiky vo vybraných krajinách vyvodzuje vlastné odpovede na otázky, ktoré si položila v úvode habilitačnej práce, v súvislosti s jej stanovenými cieľmi. Odpovede na položené otázky vzhľadom k širokému názorovému pluralizmu jednotlivých koncepcií sociálnej pedagogiky v teórii i praxi preto nemôžu byť jednoznačné ani u habilitantky a niektoré z nich sú aj diskutabilné. Nestotožňujem sa s jej stanoviskom, že sociálna pedagogika má status prakticko-normatívnej teórie, ktorá je zakotvená v emancipačnej praxi ľudských práv, čo vzťahuje najmä k obdobiu detstva a socializácie. Normatívne chápanie sociálnej pedagogiky bolo typické najmä pre koncepciu Paula Natorpa, ktorá bola zameraná na oblasť spoločenských cieľov výchovy. Táto problematika však neskôr vyústila do sociológie výchovy. Značná diferenciácia prístupov pri vymedzovaní predmetu sociálnej pedagogiky i kompetencií sociálnych pedagógov zrejme bude pretrvávajúť aj naďalej, pretože sú determinované spoločensko-historickým i sociálnym prostredím a problémami každej spoločnosti, v ktorej sa sociálna pedagogika rozvíja. Napriek tejto pripomienke hodnotím habilitačnú prácu pozitívne, pretože v súčasnosti v ČR a SR absentujú ucelené publikácie zamerané na vývojové tendencie a súčasný stav sociálnej pedagogiky v jednotlivých krajinách Európy, najmä v severských krajinách.

f) Uplatniteľnosť výsledkov pre rozvoj oboru a ďalšie bádanie

Habilitačná práca je nesporne prínosná pre rozvoj teórie a praxe sociálnej pedagogiky, osobitne pre dejiny európskej sociálnej pedagogiky, ktoré sú zatiaľ málo rozpracované.

Odporúčam vybrané problémy sociálnej pedagogiky z habilitačnej práce aj publikovať v odbornej časopiseckej tlači prípadne v knižnej publikácii. Metodika sociálno-výchovnej činnosti sociálnych pedagógov v praxi, ale aj metodologické otázky rozvoja sociálnej pedagogiky ako vedy sú v práci pomerne málo rozpracované. Predpokladám, že im habilitantka v budúcnosti bude venovať ešte primeranú pozornosť.

g) Uplatniteľnosť výsledkov v praxi

Problematika sociálno-výchovnej práce a profesie sociálneho pedagóga môže byť využiteľná v Českej republike pri konštituovaní profesie sociálneho pedagóga v škole, ktorý by mal v Čechách pôsobiť od 1.9.2021. Česká sociálna pedagogika zatiaľ tejto profesii nevenuje dostatočnú pozornosť, keďže nebola legislatívne ukotvená. Pozitívne hodnotím skutočnosť, že problematika sociálneho pedagóga v škole sa aj v Českej republike už začína riešiť a že do novely Zákona o pedagogických pracovníkoch bol sociálny pedagóg zaradený avšak s odložením účinnosti k 1.9.2021.

h) Formálna úprava a jazyková úroveň práce

Po formálnej stránke habilitačná práca vcelku spĺňa požadované kritériá. Habilitantka rešpektuje vedeckú etiku i bibliografickú normu. K spracovaniu práce mám však malé pripomienky. Rozsah habilitačnej práce je nadštandardný, práca má až 369 strán, čo je spôsobené aj zaradením tematicky nefunkčných kapitol, ktoré sa iba okrajovo zaoberajú sociálno-pedagogickou činnosťou. Naopak, niektoré témotvorné kapitoly sú spracované dosť stručne, najmä v podmienkach rozvoja sociálnej pedagogiky v ČR. Pre lepšiu prehľadnosť v texte práce by bolo vhodné očíslovať aj podkapitoly habilitačnej práce. V práci sa občas vyskytujú preklepy pri uvádzaní mien sociálnych pedagógov (napr. Radziejowicz-Winnicki, správne má byť Radziewicz-Winnicki, Nartorp, správne má byť Natorp a inde). Habilitantka tiež nie úplne správne uvádza, že na Slovensku bola profesia sociálneho pedagóga legislatívne ukotvená Zákomom č. 317/2009 o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch v § 24, pretože to bolo učené Zákonom č. 242/2008 o výchove a vzdelávaní v § 130, kde bola funkcia sociálneho pedagóga zaradená medzi ďalšie zložky v systéme výchovného poradenstva a prevencie. Zákon č. 317/2009 vymedzil jeho profil a kompetencie ako odborného zamestnanca v škole.

Otázky oponenta k obhajobe habilitačnej práce

1. Aké stanovisko zaujimate k vymedzeniu profilu a kompetencií školského sociálneho pedagóga v slovenskej legislatíve a tiež k tomu, že ho môžu vykonávať aj absolventi sociálnej práce, nielen absolventi sociálnej pedagogiky?
2. Je v Českej republike už profesia sociálneho pedagóga v škole legislatívne ukotvená v Zákone o pedagogických pracovníkoch? Aké odlišnosti vidíte v jeho profilácii v porovnaní so sociálnym pedagógom na Slovensku?

Záver

Habilitační práce Jitky Lorenzové *Sociální pedagogika – věda, praxe, profese. K problému utváření oborové a profesní identity sociální pedagogiky* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Banskej Bystrici, dňa 8. 9. 2017